

УДК 364.63-027.553

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.18>

Наталія ЦВЕТКОВА

аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, Україна, 88000

ORCID: 0009-0008-8712-5725

Бібліографічний опис статті: Цветкова, Н. (2023). Інноваційні підходи в роботі з особами, постраждалими від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 145–149, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.18>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В РОБОТІ З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

У статті розглядаються інноваційні підходи в соціальній роботі з особами, постраждалими від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Досліджуються зміни, які відбулись в Україні за останні 6 років та розвиток спеціалізованих послуг для людей, які потребують соціально-психологічної допомоги.

З'ясовано, що робота у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, яка спрямована на захист прав та інтересів наших громадян з кожним роком розвивається та вдосконалюється. На основі аналізу національного законодавства розкрито зміст понять домашнього насильства, насильства за ознакою статі, поняття дитини, яка постраждала від насильства за ознакою статі.

Розкрито зміст діяльності та охарактеризовано функції спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб. Обґрунтовано висновок про те, що сукупність створених спеціалізованих служб підтримки для постраждалих сприяє якісному наданню населенню в громадах послуг з різноманітними індивідуальними та інноваційними підходами в соціальній роботі.

Проаналізовано нормативно-правові документи та звіти Національної соціальної сервісної служби України щодо створення спеціалізованих служб підтримки та встановлено, що Україна чітко впроваджує цілі Стамбульської Конвенції.

Ключові слова: соціальна робота, соціально-психологічна допомога, домашнє насильство, спеціалізовані послуги, фахівець соціальної роботи, психолог.

Nataliia TSVIETKOVA

Postgraduate Student at the Department of Sociology and Social Work, Uzhhorod National University, 46 Pidhirna str., Uzhhorod, Ukraine, 88000

ORCID: 0009-0008-8712-5725

To cite this article: Tsvietkova, N. (2023). Innovatsiini pidkhody v roboti z osobamy, postrazhdalymy vid domashnoho nasylystva ta nasylystva za oznakoioi stati [Innovative approaches to working with victims of domestic and gender-based violence]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 145–149, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.18>

INNOVATIVE APPROACHES TO WORKING WITH VICTIMS OF DOMESTIC AND GENDER-BASED VIOLENCE

The article discusses innovative approaches to social work with victims of domestic and gender-based violence. The changes that have taken place in Ukraine over the past 6 years and the development of specialised services for people in need of social and psychological assistance are studied.

It is found that the work in the field of preventing and combating domestic and gender-based violence, which is aimed at protecting the rights and interests of our citizens, is developing and improving every year. Based on the analysis of national legislation, the author reveals the content of the concepts of domestic violence, gender-based violence, and the concept of a child victim of gender-based violence.

The content of activities and functions of specialised support services for victims are revealed. The conclusion is substantiated that the totality of the created specialised support services for victims contributes to the quality provision of services to the population in communities with a variety of individual and innovative approaches to social work.

The author analyses the regulatory documents and reports of the National Social Service of Ukraine on the creation of specialised support services and establishes that Ukraine is clearly implementing the goals of the Istanbul Convention.

Key words: social work, social and psychological assistance, domestic violence, specialised services, social work specialist, psychologist.

Постановка проблеми. В Україні проблематика домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а в міжнародній спільноті його називають гендерно зумовленим насильством, потребує особливої уваги з боку держави, громадськості, а також глибинної роботи з усіма його суб'єктами, які є дотичними до випадку насильства. Слід зазначити, що особливу роль в роботі з постраждалими відіграють довготривалі інтервенції, які потребують вузько кваліфікованих спеціалістів та професіоналів. Проблематика насильства не нова для нашого суспільства, а в умовах війни вона загострюється. Однак, коли в країні йдуть воєнні дії, фокус людей змінюється та в пріоритеті стають інші нагальні потреби, наприклад, вижити та уціліти, і людина, яка страждає від домашнього насильства або насильства за ознакою статі вже не так звертає на нього увагу. Найбільш вразливими до явища насильства є жінки і діти, а в умовах війни вони стають ще більш незахищеними. Тому актуальність теми дослідження гостро потребує стану аналізу та уваги суспільства до даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням домашнього насильства, насильства за ознакою статі (гендерно зумовленого насильства) розглядали у своїх роботах українські так і зарубіжні вчені такі як А. Блага, О. Тунтула, О. Кочемировська, Н. Милорадова, О. Ковальова, Г. Скіпальська, А. Бойко, Н. Бондаренко, Т. Журавель, О. Бутенко, О. Орос, Н. Мілер, З. Фрейд, С.Палмер, Д. Заброта. Поза увагою дослідників та науковців не залишається і тема жорстокого поводження з дітьми. Проблематика розглядається психологами, соціологами, правознавцями та іншими науковцями. Вони досліджують особливості, актуальність проблеми насильства, причини та чинники насильства, а також кримінологічні характеристики.

Мета статті. Головною метою статті є аналіз змін та нововведень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі та розгляд нового поняття такого як спеціалізовані служби підтримки для осіб, постраждалих від домашнього насильства або насильства за ознакою статі.

Виклад основного матеріалу. Проблематика насильства зустрічається в різних країнах та різних соціумах і не є новою темою. Насильство – це порушення прав людини, яке супроводжується нерівністю між жінками та чоловіками й гендерною дискримінацією. Саме тому до даної теми у світі з кожним роком привертається увага ще більше. Україна не стала виключенням і разом з іншими європейськими країнами прийняла ряд нормативних документів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Ще в 2011 році Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами або як її ще називають Стамбульська Конвенція (Конвенція Ради Європи, 2020). І саме з того часу наша держава взяла на себе зобов'язання захищати постраждалих, запобігати насильству щодо дівчат та жінок, і криміналізувати це явище. Термін «домашнє насильство» та «насильство за ознакою статі» в національному законодавстві з'явилися відносно недавно, а саме з підписанням Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в 2017 році (Закону України, 2017). До того часу в професійних колах використовували термін «насильство в сім'ї», який мав більш вужче поняття через обмежений перелік кола осіб на яких поширюється відповідальність за його вчинення та впливу насильства на дітей.

Розглянемо зміни які відбулись та використовують на національному та міжнародному рівні в соціальній та правозахисній практиці у роботі з постраждалими від насильства з прийняттям нових нормативних актів. У 2017 році вперше з'являються такі поняття як: домашнє насильство, насильство за ознакою статі, дитина-кривдник, постраждала дитина.

Домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебу-

вали) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (Закону України, 2017).

Насильство за ознакою статі – діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті (Закон України, 2005).

Дитина-кривдник – особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі (Закону України, 2017).

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала дитина) – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства (Закону України, 2017).

Дитина, яка постраждала від насильства за ознакою статі, – особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку та зазнала насильства за ознакою статі або стала свідком (очевидцем) такого насильства (Закону України, 2005).

Фахівці, які працюють з тематикою насильства мають чітко розрізняти вид насильства. Адже «домашнє насильство» – це насильство, яке вчиняється в найближчому рідному оточенні, а саме в лоні сім'ї, родини. «Насильство за ознакою статі» – це насильство, яке вчиняється через стать або через певні соціальні ролі, стереотипні уявлення які закріплені у суспільстві. Насильство за ознакою статі – це термін який з'явився в Україні, загалом міжнародна спільнота такий вид насильства називає гендерно зумовленим насильством (gender-based violence, GBV). Інколи спеціалісти плутають та вважають, що це різні поняття виду насильства – і така думка є помилковою.

Щоб створити захист осіб, постраждалих від насильства Україна розширює перелік кола осіб відповідальних за вчинення насильницьких дій та створює різні спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб. Основною функ-

цією спеціалізованих служб підтримки є виявлення постраждалих, надання комплексної соціально-психологічної допомоги, безпечного місця тимчасового перебування. Різні спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб відрізняються одна від одної форматом надання послуг, наприклад, онлайн, офлайн, в денному або цілодобовому форматі, а також тривалістю.

Слід звернути увагу на те, що однією із перших та найдоступніших спеціалізованих служб підтримки є кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей (Наказ Міністерства, 2018). Аби отримати допомогу, постраждала може зателефонувати за номером 1547 з будь-якого куточка країни, і в телефонному форматі її проконсультують відповідні спеціалісти.

Одночасно допомогу можна отримати і вдома, так, наприклад, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі виїжджають до постраждалих та надають кваліфіковану соціальну та психологічну допомогу за місцем проживання постраждалої. Ця служба складається з команди спеціалістів, які працюють як на виїздах так стаціонарно, і впродовж однієї доби зобов'язані відреагувати на повідомлення щодо випадку насильства та надати соціально-психологічну допомогу постраждалим особам, які її терміново потребують. Зокрема шляхом кризового та екстреного втручання (Постанова Кабінету, 2018).

В денному форматі працює спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (консультативна служба). Тут постраждалі від насильства отримують разові або довготривалі консультації, а також первинну психологічну підтримку (Постанова Кабінету, 2019). Спеціалісти допомагають вирішити питання насильства, стабілізують емоційний стан постраждалої особи та здійснюють інші заходи реагування на випадки домашнього насильства.

Ще однією спеціалізованою службою підтримки постраждалих осіб в денному форматі

є Денний центр соціально-психологічної допомоги (Постанова Кабінету, 2019). Тут можна отримати комплексну соціально-психологічну, первинно правову допомогу та інші соціальні послуги. Саме на базі Денного центру проводять типові програми для постраждалих осіб та створюють, «кризову кімнату».

«Кризова кімната» – це спеціально облаштоване приміщення для короткострокового або цілодобового перебування постраждалих осіб, які звернулися до такого центру. В «кризову кімнату» постраждалих розміщують екстрено і проживати можуть до 10 діб. Однак, у разі потреби та на підставі оцінки потреб постраждалої особи термін перебування можуть продовжити до 20 діб (Постанова Кабінету, 2019).

Ситуації насильства бувають різні, і інколи постраждалі потребують безпечного місця цілодобового проживання аби уникнути насильства. І саме з такою метою створюють притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі (Поста-

нова Кабінету, 28.08.2018). Інформація про місце знаходження притулку є конфіденційною і не розголошується. Одночасно в притулку надається комплексна допомога у форматі психологічних, соціальних, соціально-побутових, соціально-медичних, інформаційних, юридичних та інших послуг.

Проведений аналіз нормативно-правових документів та звітів Національної соціальної сервісної служби України щодо створення спеціалізованих служб підтримки дозволяє зробити висновок, що Україна дотримується міжнародних стандартів та чітко впроваджує цілі Стамбульської Конвенції. Сукупність створених спеціалізованих служб підтримки для постраждалих осіб надає населенню в громадах отримати послуги з різними індивідуальними та інноваційними підходами в соціальній роботі. Зміни які ми спостерігаємо у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі суттєво йдуть вперед задля інтересів постраждалих та формують їх захист.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2671-VIII від 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 4719-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 15, ст.97 № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915 № 2229-VIII від 07.12.2017, ВВР, 2018, № 5, ст.35 № 2849-IX від 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.12.2018 № 1852 «Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18#Text>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року №654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 824 «Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-п#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-п#Text>

REFERENCES:

1. Konventsiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu proty zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyschamy [The Convention of the Council of Europe for the Prevention of Violence Against Women and Domestic Violence against Women]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

2. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu» (zi zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonamy № 2671-VIII vid 17.01.2019 [The Law of Ukraine "On Preventing and Combating Domestic Violence" (as amended by Laws No. 2671-VIII of 17.01.2019)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

3. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» (zi zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonamy № 4719-VI vid 17.05.2012, VVR, 2013, № 15, st.97 № 1263-VII vid 13.05.2014, VVR, 2014, № 27, st.915 № 2229-VIII vid 07.12.2017, VVR, 2018, № 5, st.35 № 2849-IX vid 13.12.2022) [The Law of Ukraine "On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

4. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 11.12.2018 № 1852 «Pro utvorennia Derzhavnoi ustanovy «Kol-tsentr Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy z pytan protydi torhivli liudmy, zapobihannia ta protydi domashnomu nasyilstvu, nasyilstvu za oznakoiu stati ta nasyilstvu stosovno ditei» [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine of 11.12.2018 No. 1852 "On the Establishment of the State Institution "Call Centre of the Ministry of Social Policy of Ukraine on Combating Trafficking in Human Beings, Preventing and Combating Domestic Violence, Gender-based Violence and Violence against Children"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 roku №654 «Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro mobilnu bryhadu sotsialno-psykholohichnoi dopomohy osobam, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 22 August 2018 No. 654 "On Approval of the Model Regulation on the Mobile Team for Social and Psychological Assistance to Victims of Domestic and/or Gender-Based Violence"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 824 «Pro zatverdzhennia typovykh polozhen pro denniy tsentr sotsialno-psykholohichnoi dopomohy osobam, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati, ta spetsializovanu sluzhbu pervynnoho sotsialno-psykholohichnoho konsultuvannia osib, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21 August 2019 No. 824 "On Approval of Standard Provisions for a Day Centre for Social and Psychological Assistance to Victims of Domestic Violence and/or Gender-Based Violence and a Specialised Service for Primary Social and Psychological Counselling of Victims of Domestic Violence and/or Gender-Based Violence"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-n#Text>

7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 r. № 655 «Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro pryulok dlia osib, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva ta/abo nasyilstva za oznakoiu stati» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 22 August 2018, No. 655 "On Approval of the Model Regulation on a Shelter for Victims of Domestic and/or Gender-Based Violence"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-n#Text>